वामदेवो गौतमः। इन्द्रः, ८-१० ऋतं वा। त्रिष्टुप्

कथा महामवृधत्कस्य होतुर्यज्ञं जुषाणो अभि सोममूधः।
पिबन्नुशानो जुषमाणो अन्धो ववक्ष ऋष्वः शुचते धनाय॥ ४.०२३.०१

कथा- कथम्। महाम्- महान्तमिन्द्रम्। अवृधत्- वर्धयेत्। कस्य। होतुः- आह्वातुः। यज्ञम्। जुषाणः- प्रीयमाणो गच्छति। शुचते- दीप्ताय। धनाय। ऋष्वः- महात्मा। ऊधः- प्रवृद्धम्। सोमम्- रसम्। पिबन्- अनुभवन्। उशानः- कामयमानः। जुषमाणः- प्रीतः। अन्धः- हव्यम्। ववक्षे- वहति ॥१॥

को अस्य वीरः सधमादमाप समानंश सुमतिभिः को अस्य।
कदस्य चित्रं चिकिते कदूती वृधे भुवच्छशमानस्य यज्योः॥ ४.०२३.०२

अस्य- एतस्येन्द्रस्य। कः। वीरः- वीर्यसम्पन्नः। सधमादम्- सहमादनम्। आप- अवाप। कः। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। सुमतिभिः- शोभनबुद्धिभिः। समानंश- सङ्गच्छति। कत्- कदा। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। चित्रम्- वैचित्र्यम्। चिकिते- ज्ञायते। कत्- कदा। शशमानस्य- मन्त्रविदः। यज्योः- यष्टुः। वृधे- वर्धनाय। ऊती- रक्षया। भुवत्- भवेत् ॥२॥

कथा शृणोति हूयमानमिन्द्रः कथा शृण्वन्नवसामस्य वेद।
का अस्य पूर्वीरुपमातयो ह कथैनमाहुः पपुरि जरित्रे॥ ४.०२३.०३

इन्द्रः- परमैश्वर्यसम्पन्नः। कथा- कथम्। हूयमानम्- आह्वातारम्। शृणोति। कथा- कथम्। अस्य- एतस्य स्तोतुः सम्बन्धीनि। अवसाम्- रक्षणानि। वेद- जानाति। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। पूर्वीः- पुराणानि। उपमातयः- दानानि। काः- कानि। कथा- कथम्। एनम्- इमम्। जरित्रे- रसनिष्पादकाय स्तोत्रे। पपुरिम्- पूरकम्। आहुः- वदन्ति ॥३॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM

कथा सबाधः शशमानो अस्य नशदभि द्रविणं दीध्यानः।

देवो भुवन्नवेदा म ऋतानां नमो जगृभ्वाँ अभि यज्जुजोषत्॥ ४.०२३.०४

कथा- कथम्। सबाधः- बाधितः। शशमानः- स्तोता। दीध्यानः- ज्वलन्। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। द्रविणम्- सम्पदम्। अभि- आभिमुख्येन। नशत्- व्याप्नोति। यत्- यदा। जुजोषत्- मद्धव्यमभिसेवेत तदा। नमः- मद्वन्दनम्। अभि- आभिमुख्येन। जगृभ्वान्- गृह्णन्। देवः- इन्द्रः। मे- मम। ऋतानाम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यानाम्। नवेदाः- ज्ञाता। भुवत्- भवेत्॥४॥

कथा कदस्या उषसो व्युष्टौ देवो मर्तस्य सख्यं जुजोष।

कथा कदस्य सख्यं सखिभ्यो ये अस्मिन्कामं सुयुजं ततस्रे॥ ४.०२३.०५

कथा- कथम्। कत्- कदा। अस्याः- एतस्याः। उषसः- प्रभात्या विद्याया इत्याध्यात्मिके। व्युष्टौ- व्युच्छने। देवः- इन्द्रः। मर्त्यस्य- मनुष्यस्य। सख्यम्- मैत्रीम्। जुजोष- सेवेत। ये। अस्मिन्- एतस्मिन्। सुयुजम्- योगमयम्। कामम्। ततस्रे- वितेनिरे। तेभ्यः। सखिभ्यः- मित्रेभ्यः। कथा- कथम्। कत्- कदा। सख्यम्- मैत्री भवेत्॥५॥

किमादमत्रं सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र ब्रवाम।

श्रिये सुदृशो वपुरस्य सर्गाः स्व१र्ण चित्रतममिष आ गोः॥ ४.०२३.०६

किम्। अमत्रम्- शत्रूणामभिभावुकम्। सख्यम्- सौहृदम्। कदा। ते- तव। भ्रात्रम्- सौभ्रातृकम्। प्र ब्रवाम- प्रकर्षेण वदेम। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। सर्गाः- उद्यमाः। श्रिये- भद्राय भवन्ति। सुदृशः- सुदर्शनस्य। गोः- तेजस्विनः। वपुः- देहः। स्वर्न चित्रतमम्- स्वर्ग इव अतिशयेनाद्भुतम्। आ इषे- सर्वैरिष्यते॥६॥

द्रुहं जिघांसन्ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते तिग्मा तुजसे अनीका।

ऋणा चिद्यत्र ऋणया न उग्रो दूरे अज्ञाता उषसो बबाधे॥ ४.०२३.०७

Dr. Rangani

WEBOLIM

अनिन्द्राम्- इन्द्रियेशनरहिताम्। ध्वरसम्- हिंसिकाम्। द्रुहम्- द्रोहभावनाम्। जिघांसन्- हन्तुमिच्छन्। तिग्मा- तीक्ष्णानि। अनीका- आयुधानि। तुजसे- तासां हिंसायै। तेतिक्ते- तीक्ष्णीकरोति। यत्र। नः- अस्माकम्। ऋणयाः- ऋणबाधकः। उग्रः- उद्गूर्णः। ऋणा- ऋणानि। बबाधे- विनाशितवान्। अज्ञाताः। उषसः- उषःकालतः। बबाधे ॥७॥

ऋतस्य हि शुरुधः सन्ति पूर्वीर्ऋतस्य धीतिर्वृजिनानि हन्ति।
ऋतस्य श्लोको बधिरा ततर्द कर्णा बुधानः शुचमान आयोः॥ ४.०२३.०८

ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य सम्बन्धिन्य एव। पूर्वीः- पुराण्यः। शुरुधः- आपो मूलशक्तिधाराः। सन्ति- भवन्ति। हि- खलु। ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। धीतिः- धारणा। वृजिनानि- दुःखानि। हन्ति- नाशयति। ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। बुधानः- बुध्यमानः। शुचमानः- दीप्तः। श्लोकः- मन्त्रः। आयोः- मनुष्यस्य। बधिरा- प्रतिबद्धौ। कर्णा- कर्णौ। ततर्द- तृणत्ति। अतीन्द्रियश्रवणवीर्यं प्रयच्छति ॥८॥

ऋतस्य दृळ्हा धरुणानि सन्ति पुरूणि चन्द्रा वपुषे वपूंषि।
ऋतेन दीर्घमिषणन्त पृक्ष ऋतेन गाव ऋतमा विवेशुः॥ ४.०२३.०९

ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। धरुणानि- धारकाणि। पुरूणि- प्रभूतानि। चन्द्रा- आह्लादकानि। वपुषे- वपुष्मत इन्द्रस्य। वपूंषि। दृळ्हा- दृढानि। सन्ति- भवन्ति। ऋतेन। दीर्घम्। पृक्षः- अन्नम्। इषणन्त- इच्छन्ति। ऋतेन- धर्मेण। गावः- चिद्रश्मयः। ऋतम्- सत्यम्। आ विवेशुः- आविशन्ति ॥९॥

ऋतं येमान ऋतमिद्वनोत्यृतस्य शुष्मस्तुरया उ गव्युः।
ऋताय पृथ्वी बहुले गभीरे ऋताय धेनू परमे दुहाते॥ ४.०२३.१०

ऋतम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यम्। येमानः- नियच्छन्। ऋतम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यम्। वनोति- सम्भजते। ऋतस्य। शुष्मः- बलम्। तुरयाः- तूर्णम्। गव्युः- चिद्रश्मिकामं भवति। ऋताय।

Dr. Rangaji
WEBOLIM

बहुले- विस्तीर्णे। गभीरे- गम्भीरे। पृथ्वी- द्यावापृथिव्यौ भवतः। ऋताय। परमे- उत्तमे। धेनू- द्यावापृथिव्यौ। दुहाते- दोहनं कुर्वाते ॥१० ॥

नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः॥ ४.०२३.११
पूर्वं व्याख्यातम् ॥११ ॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM